SHAVKAT RAHMON SHE’RIYATIDA MILLIY QADRIYATLARNING VERBAL IFODASI

Abdullayeva Mushtariybegim Murodiljon qizi
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya
Mazkur maqolada Shavkat Rahmonning “Saylanma” she’riy to‘plami asosida milliy qadriyatlarning verbal ifodalanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Shoir ijodida oila, ota-ona, mehr-oqibat, tabiatga muhabbat, insonparvarlik hamda milliy turmush tarziga oid qadriyatlarning badiiy ifodasi yoritiladi. Tadqiqot natijasida Shavkat Rahmon she’riyatida milliy qadriyatlar xalqning ma’naviy dunyoqarashi bilan uzviy bog‘liq holda aks etishi aniqlanadi.

Kalit so‘zlar: *milliy qadriyatlar, verbalizatsiya, lingvokulturologiya, oila qadriyati, insonparvarlik, poetik matn.*

KIRISH

Milliy qadriyatlar xalqning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan ma’naviy, axloqiy va madaniy boyliklar tizimidir. Ushbu qadriyatlar tilda, ayniqsa badiiy matnlarda o‘zining yorqin ifodasini topadi. Shavkat Rahmon she’riyati o‘zbek xalqining milliy-madaniy qarashlari, ma’naviy qadriyatlari va etnomadaniy tafakkurini o‘zida mujassamlashtirgan muhim poetik manbalardan biridir. Shoir asarlarida insoniy kechinmalar va milliy tafakkur o‘zaro uyg‘unlashib, xalq ma’naviyatining turli qirralarini namoyon etadi. Ayniqsa, ota-onaga hurmat, keksalarni e’zozlash, tabiatga muhabbat va insonparvarlik kabi qadriyatlar poetik matnning g‘oyaviy asosini tashkil etadi. Mazkur qadriyatlarning verbal ifodalanishiga quyida batafsil to‘xtalamiz.

O‘zbek xalqining ma’naviy hayotida oila va ota-onaga hurmat alohida ahamiyat kasb etadi. Shavkat Rahmon she’riyatida ham ushbu qadriyatlar insoniy munosabatlarning eng muhim mezonlaridan biri sifatida aks ettirilgan. Shoirning “Safar oyi” she’rida bu jihat quyidagi satrlar orqali ifodalangan:

Sen yotasan yumshoq to‘shakda, derazangdan ko‘rinar yulduz.
Dadang esa ulkan adirda – to‘shaksiz, tor, qorong‘i joyi [1, 37].

Mazkur misrada “dada” leksemasi orqali ota obrazining ulug‘ligi, farzand oldidagi fidoyiligi va ota mehrining cheksizligi ifodalangan. Shoir ota siymosini milliy ma’naviyatning muhim timsoli sifatida gavdalantiradi. Bu fikr she’rning keyingi satrlarida yanada chuqurlashadi:

U shu qadar ulug‘, kamtarin, unga hamon yarashar xo‘rlik –
tinch uxlasin o‘g‘lim deb hatto tushlaringga kirmaydi, sho‘rlik [1, 38].

Ushbu satrlarda ota mehrining fidoyilik va kamtarlik bilan uyg‘unlashgani kuzatiladi. Natijada ota obrazi orqali o‘zbek xalqiga xos oilaparvarlik va farzandparvarlik qadriyatlari verbal ifodasini topgan.

Ota-onaga hurmat qadriyati bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan yana bir muhim tushuncha keksalarni e’zozlashdir. O‘zbek xalqining ma’naviy hayotida yoshi ulug‘ insonlar donishmandlik va hayotiy tajriba sohiblari sifatida qadrlanadi.

Shavkat Rahmonning “Farishtali…” she’rida uzoq umr ko‘rgan er-xotin obrazi orqali ushbu qadriyat badiiy talqin etiladi:

Cholu kampir shoshilmay salkam bir asrni ham yashab qo‘yishdi. Kunjaraga, zog‘ora, patir, tomoshaga rosa to‘yishdi [1, 34].

Mazkur parchada milliy turmush tarzi, soddalik va umr yo‘ldoshga sadoqat qadriyatlari namoyon bo‘ladi. Shoir keksalarning o‘zaro mehr-muhabbatini quyidagi satrlar orqali yanada ta’sirchan ifodalaydi:

Bir-biriga suyanib qolgan, biri ketsa, yiqilar biri [1, 34].

Mazkur satrlarda umr yo‘ldoshga sadoqat, o‘zaro hurmat va mehr-muhabbat qadriyatlari o‘z aksini topgan. Bu esa o‘zbek xalqining oilaviy munosabatlarga xos ma’naviy qarashlarini yoritishga xizmat qiladi.

Shavkat Rahmon ijodida milliy qadriyatlar faqat insonlararo munosabatlar bilan cheklanmaydi. Shoir tabiatni ham inson ma’naviyatining ajralmas qismi sifatida talqin qiladi. Shu bois uning she’rlarida ona yurt manzaralari va tabiat obrazlari muhim o‘rin egallaydi:

Unutganim yo‘qdir hali o‘rikzorni, asov soyni, soy bo‘yida ko‘zdan xoli baqaterak o‘sgan joyni [1, 5].

Mazkur misolda o‘rikzor, soy va baqaterak obrazlari orqali ona yurtga muhabbat va tabiatga mehr hissi ifodalanadi. Ushbu birliklar shoirning bolalik xotiralari, milliy makon va vatanga sadoqat tuyg‘ulari bilan bog‘liq ma’nolarni yuzaga chiqaradi.

Shoir tabiat unsurlarini insoniy kechinmalar bilan uyg‘unlashtirish orqali ularga ramziy ma’no ham yuklaydi. Buni quyidagi satrlarda ko‘rish mumkin:

Yashil sochli sannovchila singillarim, majnuntollarim, qayrildimu rangim bo‘zardi, qaltiradi kuchli qo‘llarim [1, 24].

Bu yerda majnuntol obrazi oddiy o‘simlik nomi sifatida emas, balki insoniy his-tuyg‘ular va ruhiy kechinmalarning poetik timsoli sifatida namoyon bo‘lgan.

Shavkat Rahmon she’riyatida insonparvarlik va mehr-oqibat g‘oyalari ham alohida o‘rin tutadi. Shoir insonni saxovat, muruvvat va ezgulik timsoli sifatida tasvirlashga intiladi. Bu jihat “Sayohat” she’rida yaqqol ko‘zga tashlanadi:

Men Iskandar, Chingizxon emas, osmon kabi ochiq quchog‘im. Ishonmasang, qara ko‘zimga, ko‘zlarimda yashaydir Hotam [1, 27].

Mazkur satrlarda Hotam obrazi saxovat va muruvvat ramzi sifatida qo‘llangan. Shoir ushbu obraz orqali insonparvarlik, mehr-oqibat va bag‘rikenglik kabi qadriyatlarni ulug‘laydi. Natijada poetik matnda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligi yuzaga keladi.

Xulosa qilib aytganda, Shavkat Rahmon ijodida milliy qadriyatlar badiiy-estetik shaklda namoyon bo‘ladi. Shoir she’riyati o‘zbek ma’naviyatining poetik talqinini beradi. Uning she’rlarida milliy mentalitetga xos tushunchalar tilning leksik va obrazli imkoniyatlari orqali ifodalanib, insoniy munosabatlar, tabiat tasviri va ma’naviy qarashlar uyg‘un holda aks ettiriladi. Shu bilan birga, bu ifodalar matnning g‘oyaviy mazmunini chuqurlashtirib, shoir ijodini lingvokulturologik jihatdan tahlil qilish uchun muhim asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rahmon Sh. Saylanma. – Toshkent: Sharq, 1997. – 215 b.
2. Maslova V. Lingvokulturologiya. – Moskva: Akademiya, 2001. – 208 b.
3. Vorobyov V. Lingvokulturologiya nazariyasi. – Moskva: RUDN, 1997. – 331 b.
4. Mahmudov N. Til va madaniyat. – Toshkent: Ma’naviyat, 2009.
5. Mahmudov N. Tilning mukammal tadqiqi yo‘llarini izlab. – Toshkent: Fan, 2012.
6. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.